

JOHN URRY'NİN 'KÜRESEL KARMAŞIKLIK' KİTABI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Koray Değirmenci

Özet: Bu çalışma John Urry'nin büyük takdir toplamış olan "Global Complexity" isimli kitabının kısa ve öz bir analizini yapmayı hedeflemektedir. Yazar, kitabı küreselleşme süreçlerinin kaos ya da karmaşıklık kuramları aracılığıyla anlaşılması yönünde önemli bir girişim olarak görmesine rağmen, Urry'nin formülasyonundaki temel varsayımları sorunsallaştırmaya çalışmaktadır. Urry'nin küresel ağlar ve küresel akışlar arasında yaptığı ayrım temelde birincinin daha otoriter bir doğası olduğu ancak ikincinin bazı "kaçış noktaları" sunduğu şeklinde bir varsayımına dayanmaktadır. Yazar bu temel ayrımı sorunlu bulmaktadır. Bir başka problem ise John Urry'nin küreselleşmeye dair indirgemeci kuramları reddedişinde yatmaktadır. Urry küresel ağlar bağlamında küreselleşmenin kapsayıcı / tektipleştirici niteliklerine vurgu yapmasına rağmen neoliberal ideolojinin etkilerini ve küreselleşmenin ekonomik boyutları ile kültürel boyutları arasındaki bağlantıyı kurmakta başarısız olmaktadır. Bu nokta yazara göre Urry'nin analizinde temel önemde olan küresel ağlar ve küresel akışlar arasında yapılan keskin ayrımın geçersizleşmesine yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, John Urry, Kaos Kuramları, Karmaşıklık Kuramları, Küresel Ağlar, Küresel Akışlar

A Critical Analysis of the book Global Complexity by John Urry

Abstract: This article aims to make a succinct analysis of John Urry's acclaimed book, *Global Complexity*. Considering the book as a worthwhile attempt to understand globalization processes through the optics of complexity or chaos theories, the article, however, tries to problematize the basic assumptions in Urry's formulation. Urry's distinction between global networks and global flows based on his rendering of the latter as having "escape points" in contrast to the authoritarian nature of the former is prone to discussion. Another problem arises at the point where John Urry attempts to refuse the reductionist theories of globalization. Although he seems to point out the overarching qualities of globalization within the realm of global networks, he fails to take into account the impact of the neoliberal ideology and to link economic aspects of globalization with cultural aspects where his seemingly clear-cut distinction between global networks and global flows appears to erode.

Keywords: Globalization, John Urry, Chaos Theories, Complexity Theories, Global Networks, Global Flows

Giriş

John Urry'nin *Global Complexity* isimli kitabı küreselleşme sürecinin dinamiklerinin karmaşıklık ya da kaos kuramları aracılığıyla analiz edilmesi yö-

nünde bir deneme olarak değerlendirilmelidir.¹ Urry küreselleşme sürecinin toplumsal yapının farklı boyutları açısından önceki dönemden bir kopuşu ifade ettiğini varsaymakta ve bu kopuşun da temelde sürecin işleyiş mekanizmasına ilişkin olduğunu vurgulamaktadır. Bu mantığın çizgisel ve klasik belirle-nimci ilkelere dayanan konvansiyonel sosyal bilim metodları ile anlaşılama-ya çağına vurgu yapan Urry, karmaşıklık ya da kaos kuramlarının ve bu kuramların mantığına yaslanan disiplinlerarası yaklaşımın küreselleşmenin dinamikle-rini anlamakta en uygun analiz araçları olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

John Urry'nin tespitlerini ve bu tespitlere temel olan kuramsal analizleri-ni gözden geçirmeden önce, Urry'nin konumu ile ilişkili olduğu düşünülen ve kitabında hesaplaştığı bazı yaklaşımların hangi noktalara vurgu yaptığını kısaca belirtmekte fayda var. Küreselleşme sürecine ilişkin kuramsal analiz-ler, sürecin genellikle modernite ya da kapitalizm ile bağlantısı üzerine odak-lanmaktadır. Anthony Giddens sürecin modernite ile ilişkisini tartıştığı bağ-lamda postmodern bir kopuşu reddederken, yaşadığımız dönemi modernite-nin sonuçlarının daha radikal ve de evrensel hale geldiği bir süreç olarak tariflemektedir.² Dolayısıyla Giddens'a göre küreselleşme veya postmoder-nite ile ilişkilendirilen süreçler, sosyal pratiklerin devamlı bir enformasyon akışı ışığında gözden geçirildiği ve incelendiği düşünömsel (reflexive) moder-niteye geçişi ifade eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır.³ Diğer yandan Roland Robertson küreselleşmeyle modernite arasında bu tür bir özdeşleştir-meye karşı çıkmakta, süreci çok daha uzun döneme yayılmış, eşitsiz seyreden ve karmaşık bir süreç olarak tariflemektedir.⁴ Robertson'ın küreselleşme analizinin dikkat çekici yönü, sürecin klasik bir işlevsellik temelinde bir bü-tünleşmeyi değil, ancak farklı disiplinlerin biraradılığı ile çözümlenebilecek karmaşık bir birliği ifade ettiğini idrak etmesidir.⁵ Arjun Appadurai ise sürecin kökenlerini ya da modernite ile bağlantısına takılmak yerine sürecin işle-yişine ilişkin bir takım kuramsal analizlerde bulunmuştur.⁶ Ona göre küre-

¹ John Urry, *Global Complexity*, 1. Baskı, Cambridge: Polity Press, 2003.

² Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, 1. Baskı, Stanford: Stanford University Press, 1990, s. 2.

³ a.g.e., Ulrich Beck ve diğerleri, *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, 1. Baskı, Stanford: Stanford University Press, 1994.

⁴ Roland Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, 1. Baskı, Londra: Sage Publications, 1992, s. 8.

⁵ a.g.e., s. 51.

⁶ Arjun Appadurai, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, 1. Baskı, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

selleşme aynılık (ya da standartlaşma) ile farklılık arasındaki gerilimin sürekli bir biçimde yaşandığı, farklı küresel formların bu gerilim açısından öngörülemez biçimlerde yerleştirildiği, eşbiçimli olmayan (non-isomorphic) yapılar içeren karmaşık bir süreçtir. Görüldüğü üzere bu yaklaşımlar temelde modernite ve küreselleşme arasındaki ilişkiye yoğunlaşmakta ve küreselleşmenin bir dönemeci ifade edebilecek özgün nitelikleri üzerinde durmaktadırlar. Robertson ve Appadurai'nin küreselleşmenin dinamikleri üzerine yaptığı çözümlerinin, küreselleşmeyi anlamaya yönelik daha sonraki karmaşıklık kuramlarına öncülük ettiği söylenebilir.

Diğer yandan küreselleşme sürecini kapitalizme için gördükleri dinamikler ile açıklamaya çalışan yaklaşımlar, süreci kapitalizmin tarihsel olarak tespit edilmiş bir takım nitelikleri ile anlamaya ya da kapitalizmin yeni biçimlerinin kendine özgü unsurları olarak görmeye çalışmaktadırlar. Örneğin Manuel Castells süreci enformasyon üretimi ve işlenmesine dayanan yeni bir ekonomi ile ilişkili olarak açıklamış ve küresel olarak kurulan ağlar temelinde oluşan bu yeni ekonominin sürecin mekanizmasını oluşturduğunu belirtmiştir.⁷ Yeni iletişim biçimleri ve enformasyon teknolojilerine dayanan bu toplum, Castells'e göre iktidarın artık kurumlar, örgütler ya da sembolik denetleyiciler merkezinde değil güç, bilgi ve imajlarla oluşan küresel ağlar boyunca yayıldığı bir toplumdur.⁸ Fredric Jameson ise küreselleşmeyi geç kapitalizmin kültürel mantığının ana unsurlarından birisi olarak görürken, süreci büyük ölçüde ekonomi ve kültürün geç kapitalizmin mekanizmasındaki ayrılmazlığına vurgu yaparak açıklamaktadır.⁹

Bu metnin temel amacı tabii ki küreselleşmeye ilişkin farklı kuramları derinlemesine incelemek değil. Bu farklı kuramların yüzeysel bir biçimde gözden geçirilme nedeni karmaşıklık kuramlarını küreselleşmeye uygulamanın temel amacının ne olduğunu ortaya koymaktır. Bu farklı küreselleşme kavramsallaştırmalarında sürecin mekaniğine ilişkin çok değerli öngörüler ve sayılıtlar bulunsa da, sürecin ya modernlik ile ilişkisi üzerine odaklanıldığını ya da kapitalizmin bir unsuru olarak açıklandığını görmekteyiz. Giddens'in yaklaşımında bu eğilim, küreselleşmenin modernite ile neredeyse

⁷ Manuel Castells, "Information Technology and Global Capitalism", *On the Edge: Living with Global Capitalism içinde*, der. Will Hutton ve Anthony Giddens, 1. Baskı, Londra: Vintage, 2001.

⁸ Manuel Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Vol. II: The Power of Identity, 1. Baskı, Oxford: Blackwell, 1997, s. 359.

⁹ Fredric Jameson, *Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism*, 1. Baskı, Durham: Duke University Press, 1991.

eşitlenmesi yoluyla doruk noktasına çıkmaktadır. Bir istisna olarak, Appadurai'nin küreselleşme yaklaşımında sürecin ayırıcı özelliklerine dair ufuk açıcı kavramsallaştırmalar bulunmaktadır. Castells'in ağ toplumu kavramıyla ifade ettiği kavramsal düzlemde ise süreç örgütlenme biçimine ilişkin neredeyse mekanistik bir yaklaşım düzeyinde kalmaktadır. Karmaşıklık kuramlarının küreselleşme sürecinin ne'liğine ilişkin varsayımları bu açıdan değerli görülmelidir. Bu çalışmada, John Urry üzerinden bu yaklaşımın temel sayıltıları açıklanmaya çalışılacak, ardından Urry'nin bu kuramları küreselleşmeye uygulayışında kullandığı temel noktalar öne çıkarılacak ve Urry'nin kavramsallaştırmasına yönelik eleştirel bir değerlendirme yapılacaktır.

Karmaşıklık Kuramlarının Temel Sayıltıları

Urry, küreselleşme sürecinin yarattığı toplumsal yaşamın ontolojisini ortaya koymaya çalışarak işe başlar. Toplumsal yaşamın 'görelî aksaklıklar' ile dolu olduğunu belirttikten sonra, bu aksaklıkların tamamlanmamışlığın temel bir unsuru olduğunu ve karmaşık sistemin yarattığı farklı bağlantıların tam anlamıyla kontrolünün mümkün olmadığını ekler.¹⁰ Ancak Urry bu kavramsallaştırmanın 'niyet edilmemiş sonuçlar' kavramsallaştırmasına benzerse de ondan çok daha radikal sonuçları olduğunu belirtmektedir. Niyet edilmemiş sonuçlar kavramsallaştırmasında, görelî aksaklıklar bir anlamda niyet edilen sonuçların bir yan etkisi olarak görülürken, görelî aksaklıklara getirilecek olan karmaşıklık ya da kaos kuramı bu yan etkilerin kendisini sistemin sistemik unsurları olarak görme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla "*kaos ve düzen bu sistem içerisinde her durumda birbiriyle bağlantılıdır.*"¹¹ Urry küresel sistemleri karşılıklı bağımlı, kendi kendini düzenleyen sistemler olarak görürken bu sistemlerin doğrusal olmayan, akışkan ve tahmin edilemez küresel melezlikler yarattığını ve bu formların kaosun kıyısında var olduklarını belirtmektedir.

John Urry küreselleşmenin geleneksel toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkileri ve mekansal kavrayışımızı değiştiren bir tür küresel alan yarattığını ve bu alanın geleneksel sosyal bilimlerin araçlarıyla çözülemeyeceğini belirtmektedir. İnsanlar, nesnelere ve teknolojiler arasında çok farklı ve birbirinden uzak mekanlar ve zamanlar boyunca uzanan karmaşık ilişkiler yarattığını düşündüğü küreselleşmenin dinamiklerinin ancak karmaşıklık yaklaşımı

¹⁰ Urry, *Global Complexity*, s. 14.

¹¹ a.g.e., s. 14.

mı ile anlaşılabilirliğini iddia etmektedir.¹² Urry karmaşıklık ve küreselleşmeyi bir araya getirirken küreselleşmenin denge konumundan çoğunlukla uzakta kurulan bir takım niteliklere ve örüntülere sahip olduğunu belirtir.¹³ Karmaşıklık yaklaşımı belirli bir ağ içinde kurulmuş zaman-mekan yolları bulunduğunu ve nedenler ve sonuçlar arasında tahmin edilemez bağlantısızlıklar bulunduğunu varsaymaktadır. Kaos kuramının konvansiyonel anlayışı değiştiren bir diğer varsayımı ise çok küçük görünen nedenlerin çok büyük sonuçlara neden olabileceği şeklindedir.

Öncelikle John Urry'nin küreselleşme sürecini daha iyi anlamada bir araç olarak gördüğü karmaşıklık ya da kaos kuramının temel sayılıtlarına kendi sözcükleriyle bakmakta fayda var. Karmaşıklık bir bütünlüğün tamamının, parçaların toplamından fazla olduğunu iddia etmekten öte, sistemin etkilerinin parçalarının etkilerinden fazla olduğunu varsaymaktadır. Dolayısıyla sistem unsurları etkileşim yoluyla tek tek parçaların içerdiği ya da ima ettiği nitelik ya da örüntülerden çok daha farklı nitelik ve örüntüler meydana getirebilmektedirler. Bu doğrusal olmayan ve parçaların potansiyellerine indirgenemeyecek nitelik ve unsurlar tahmin edilemez ve konvansiyonel neden-sonuç ilişkileri ile açıklanamaz bir takım dinamikler yaratmaktadırlar. Diğer yandan karmaşıklık kuramına göre doğa dengesi ya da insanın müdahalesi dışında varolan bir hakiki denge durumunun bulunmadığını varsaymaktadır. Ekolojik sistemler de bu anlamda kaosun kıyısında bulunmakta ve duran ilişkilerden ziyade doğal felaketler ya da düzensizliklerle süregiden bir dinamiğe bağlı olarak varolmaktadırlar. Karmaşıklık yaklaşımına dayalı olarak açıklandığında sistemler otopiyetik bir yapıya yani kendi kendilerini üreten ve oluşturan bir süreci içeren bir mekanizmaya sahiptirler. Bu kavramsallaştırmada her bir sistem unsuru ağdaki diğer unsurların üretim ya da dönüşümüne katkıda bulunmakta ve bu yolla sistem ya da ağ kendi kendini sürekli olarak yeniden üretmektedir.

Düzen ve kaos bu anlamda kendilerine özgü bir denge üretmekte ve sistemin unsurları ne tam bir düzensizlik ya da anarşi durumunda, ne de tam anlamıyla bir istikrar durumunda bulunmaktadır. Dolayısıyla "*kaos anarşik bir rastgelelik*" olmaktan ziyade bu tür sistemlerde bir tür "*düzen sağlayan düzensizlik*" olarak anlaşılmalıdır.¹⁴ Sistemin parçaları arasındaki etkileşim, bu etkileşimin sonuçlarını doğrudan yöneten merkezi bir hiyerarşik yapıdan

¹² a.g.e., s. 56.

¹³ a.g.e., s. 7.

¹⁴ John Urry, "The Complexity Turn", *Theory, Culture & Society*, vol. 22, no. 5, 2005, s. 8.

yoksundur. Bu sonuçlar çoğu kez belirsiz ve geri çevrilemez sonuçlardır. John Urry'nin küreselleşme olgusunun anlaşılmasında karmaşıklık kuramlarını temel bir araç olarak görmesindeki temellerden birisi, bu kuramların düalistik bir yaklaşımı reddederek, sistem ve sistemin aksaklıklarını birbirlerine karşıt olarak görmek yerine, bu iki hali birbirinin tamamlayıcısı olarak görme eğiliminde olmasıdır. Urry küresel sistemi karmaşık, tahmin edilemez ve geri çevrilemez süreçleri içinde barındıran bir sistem olarak görmekte, ancak bu sistemi anarşik bir sistem olarak görmek yerine, paradoksal gibi gözüke de düzensizliğe dayanan bir düzen olarak tahayyül etmektedir.

Küresel Ağlar, Küresel Akışlar ve Küresel Sistem

John Urry'nin günümüz küresel sistemini soyutlamamıza yarayacak metafor arayışı kavramsallaştırmasına temel olacak niteliktedir. Urry modern toplumun metaforunun saat, makineler ve objektif (fotografik lens) olduğunu belirttikten sonra günümüz bilgi toplumunun metaforunun hologram olduğunu iddia eder.¹⁵ Hologram üzerindeki bilgi belirli bir bölgede bulunmaz; bilakis herhangi bir bölge tüm hologramın bilgisini içerir, onu ima eder. Dolayısıyla hologramda birbirinden ayrı sebep ve sonuçların aranması beyhudedir, bağlantılar anlık ve doğaçlama kurulur. Bu metafor Urry'ye küresel ağların ya da bir ağ olarak örgütlenmiş küresel sistemin mantığını anlamada bir çıkış noktası sağlar.

Küresel olarak bütünleşmiş ağlar kavramı Urry'nin bu hologram mantığını küresel sistem için somutlaştırmasına yardımcı olmaktadır. Bu ağları oluşturan farklı unsurların arasındaki mesafe görelidir. Bu ağlar boyunca iletilen hizmetler ve ürünlerin (kendisi belirtmese de anlaşılmaktadır ki sembollerin de) standartlaştırılması ve rutinleştirilmesi gerekmektedir. Urry, global ağlara McDonald's, Coca-Cola, Greenpeace, Sony, Manchester United gibi örnekler vermektedir.¹⁶ Ulusötesi şirketlerin temel örgütlenme biçimi de küresel olarak bütünleşmiş ağlarla temellenmektedir. Bu küresel ağlar zaman ve mekana ilişkin algıları dönüştürecek biçimlerde akışkan ve yersiz-yurtsuzlaştırılmış (deterritorialized) ağlardır.

John Urry'nin küresel ağlar kavramı ile birazdan açıklanacak küresel akışlar kavramı arasında kurduğu karşıtlık yaklaşımının temel noktalarından birisini oluşturmaktadır. Urry akışların da ağlar içerdiğini kabul etse de ağ kav-

¹⁵ Urry, *Global Complexity*, s. 50.

¹⁶ a.g.e., s. 57.

ramının kendi akış kavramına temel oluşturacak eşitsiz dağılım, anlık görülebilmek ve tahmin edilemez formlara bürünme gibi özellikleri açıklayamadığını iddia etmektedir.¹⁷ Küresel akışlar kısmen küresel düzence belirlense de, Urry bu akışların kaçış noktaları bulma potansiyelinde olduklarını ima etmektedir. Bu akışları dalga metaforuyla açıklamaya çalışan Urry, bu dalgaların belirli bir kalkış noktası içermediğini ve sabit bir amaç veya konuma doğru yönelmediklerini belirtmektedir. Bu akışlara örnek olarak insan dolaşımını, interneti, küresel para dolaşımını, sosyal hareketleri vermektedir.¹⁸

Urry bu iki farklı düzlem arasında bir karşıtlık kurarken aslında küreselleşmeye indirgemeci yaklaşımları reddetmeye çalışmaktadır. Küreseli nihai bir dengeden ya da düzenden yoksun bir sistem olarak tariflerken, bu sistemin farklı düzey ve ölçeklerde işleyen ve farklı ortamların oluşmasına neden olan farklı sistemlerin bütünleşimi olarak görmektedir. Bu da kendi deyimiyle 'küresel bir toplum' ya da 'küresel iktidarın tek bir merkezi' gibi kavramları reddetmesine yol açmaktadır.¹⁹ Küreselleşme bu yaklaşımda kültürün homojenleşmesi ya da artan sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi doğrusal bir takım etkiler yaratmaz. Küresel sistemin temel açıklayıcı niteliği Urry'ye göre küresel karşılıklı bağımlılık ve karmaşıklığıdır.²⁰ Sistem açık bir sistem olmakla birlikte, birbiriyle karşılıklı bağımlı ve melezleşmiş ağları ve akışları içermektedir. Bu noktada Urry, özenle sistemin otopiyetik bir kendi kendini üretme ve sürdürme niteliği taşımadığını belirtmekte, bu tür bir varsayımın küresel bir işlevselcilik veya bir tür küresel komplo teorisi anlamına geleceğini öne sürmektedir.

Urry'nin formülasyonunun belki de en ilginç bölümünü, sosyolojinin doğuşundan beri en fazla ilgilendiği sorunlardan birisi, yani sosyal düzenin sağlanması ve iktidar sorununu tartıştığı bölüm oluşturmaktadır.²¹ Urry sosyal düzene ilişkin özellikle işlevselci yaklaşımların temel kavramsal problemlerini dört farklı noktada açıklamaktadır.²² Öncelikle bu yaklaşımların yaşayan bir organizma ile yaşayan bir sistem arasında bir ayrım yapmadıklarını söyler. Bu da sosyal düzen kavramının basit ve sabit bir şey olarak algılanmasına yol açmaktadır. Karmaşık sistemlerin incelenmesi bu basit sosyal düzen kavramının sorgulanmasına yol açacaktır. Ayrıca, sosyal düzeni

¹⁷ a.g.e., s. 60.

¹⁸ a.g.e., s. 61-74.

¹⁹ a.g.e., s. 93.

²⁰ a.g.e., s. 102.

²¹ a.g.e., s. 104-119.

²² a.g.e., s. 105-6.

oluşturan unsurlar hakkında da bu yaklaşımlar yüzeysel bir açıklama biçimi getirmektedirler. Parsons'ta değerler ve normların hiyerarşisi ile sağlanan bir sosyal denge nosyonunu eleştirirken, bu yaklaşımın sosyal yaşamın akışkan özelliklerini ve bununla birlikte sabit ve verili bir sosyal dengenin imkansızlığını hiçe saydığını belirtmektedir. Diğer yandan bu yaklaşımlar sosyal sistemi kendine yeterli, kapalı bir sistem olarak tahayyül etmişler ve günümüzde giderek artan ulusötesi karşılıklı bağımlılığa cevap olacak nitelikte bir kavramsallaştırma gerçekleştirememişlerdir. Son olarak, sosyal düzen kavramının içindeki sosyal, bu yaklaşımların düşündüğünün aksine fazlaca heterojen bir kavramdır ve sosyal süreçler de hayli karmaşık biçimlerde gerçekleşmektedir. Urry bu tür bir sosyal düzen kavramına karşı, toplumsalın çevresi ile karmaşık bağlantılar kuran farklılaşmış sistemler olarak tahayyül edilmesini ve düzen ve kaosun içiçeliğini vurgulayan bir yaklaşım önermektedir.²³ Bu tür bir yaklaşım Urry'ye göre belirlenimcilik ve özgür irade arasında kurulan dikotominin aşılmasına yol açacaktır. Ancak Urry bu tür bir yaklaşımın getirebileceği tehlikeyi sezmiş ve Margaret Thatcher ile en iyi ifadesini bulan neo- liberalizmin 'toplum diye bir şey yoktur' önermesine karşı toplumun varlığını savunma yolu seçmiştir. Urry'ye göre toplumlar varolmayı sürdürmektedirler ancak toplumsal kapasite, küresel karmaşıklık sistemlerinin birer unsuru olmaları ile birlikte dönüşüm geçirmiştir.²⁴ Bu sistemler denge sağlama yönünde bir eğilim içermemektedir; küresel ağlar ve akışlar toplumsalın kendisini ve sosyal düzen formlarını sürekli biçimlerde dönüştürmektedir. Sosyal düzen artık belirli sınırlarla belirlenmiş alanlarda değil farklı 'düzen adalarında' küresel karmaşıklık sisteminin mekanizmaları ile birlikte oluşmaktadır.²⁵

Küreselleşme literatüründe belki de en çok tartışılan nokta ulus- devletlerin iktidar yapısı ve etkinlik alanındaki dönüşümlerle ilgilidir. Küreselleşme üzerine erken dönem literatürde, küreselleşme ile birlikte ulus devletlerin gücünün ve etkinliğinin giderek azaldığı ve iktidarın ulusötesi birtakım yapılanmalarda toplandığı tespitleri hakimdir. Ancak daha sonraki gelişmeler sorunun bu kadar basit olmadığını göstermiştir. Küresel ölçekte örgütlenen ekonomik sistem ve ulusal sınırların giderek daha fazla geçirgen hale gelmesi,

²³ a.g.e., s. 106.

²⁴ a.g.e., s. 106-7.

²⁵ Urry bu 'düzen adaları' ile ilişkili olarak sadece ulusal devletler ve karmaşık melez diasporalarının değil, küresel ağ ve akışlara dayanan politikalarla oluşan 'ulus ötesi devletler', küresel dinler ve medeniyetler, uluslararası örgütlenmeler, sivil toplum örgütleri ve sınır ötesi bölgesellikler bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. a.g.e., s. 108.

ulus-devletlerin iktidarının yeni görevler ve etkinlik alanları çerçevesinde yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. John Urry küresel karmaşıklık yaklaşımı ekseninde, ulus- devletin hükmetme alanının artık görel olarak sabit ve çerçevesi kesin biçimlerde tanımlanmış ulusal sınırlar olmadığını belirtmekte, küresel ağlar ve akışlar temelinde oluşan yeni etkinlik alanlarının varlığına işaret etmektedir.²⁶ Urry, küresel karmaşıklığın paradoksal bir sonucu olarak, devletin rolünün küresel ağlar ve akışlar temelinde oluşan yeni mekansal konfigürasyonların oluşumu bağlamında giderek arttığını belirtmektedir.

Sonuç Yerine

Kuşkusuz bu metin John Urry'nin Global Complexity isimli çalışmasında ortaya koyduğu tüm noktaları ele alma iddiası taşıyor. Burada Urry'nin yaklaşımının belkemiğini oluşturan küresel ağlar ve küresel akışlar arasındaki kavramsal ayrım, sosyal düzenin içinde bulunduğumuz süreçte yeniden ele alınması sorunu ve ulus-devletlerin iktidar yapısındaki değişimler ele alınmaya çalışıldı. Urry'nin küreselleşme sürecini karmaşıklık kuramları aracılığıyla daha iyi kavramsallaştıracağımız iddiasındaki metninde, küresel ağlar ve küresel akışlar arasındaki ayrımın kavramsal olarak ne kadar temel olduğunu görebiliyoruz. Ancak bu ayrım kavramsal olarak bazı güçlükler içermektedir. Açıkça görülmektedir ki Urry, küresel ağlar bahsinde düzenleyici bir yetkeye daha fazla gönderme yapmakta, küresel akışları buna karşılık 'kaçış noktaları' içeren bir alan olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar küresel akışların da kısmen bu düzenleyici yetke ile düzenlendiğini söylese de, ayrımının temelini oluşturan bu noktayı somutlaştıramamaktadır. Urry'nin kavramsallaştırmasını kullanırsak, bugün küresel akışlar alanına giren birçok alan aslında küresel ağları düzenleyen yetkece sınırlandırılmakta, kaçış noktaları büyük ölçüde kapatılmaktadır. Çıkışı itibarıyla tamamen sistemin mantığına aykırı işleyen internet, bugün küresel ekonominin temel dolaşım, dağıtım ve denetleme araçlarından birisi haline gelmiştir. Hatta yine kendi kavramsallaştırmasını kullanırsak simgeler ve imajlar ekonomisinde internetin bugün edindiği rol, onu diğer medyumların hemen hepsinin önüne geçirmeye namzettir. Diğer yandan, küresel finans akışları her ne kadar öngörülemez biçimlerde oluşuyor gibi gözükse de, kendi içinde birçok garanti ve risk yönetimine yönelik belirgin yöntemler ve 'akış yolları' içermektedir. Aynı şekilde insan dolaşımı da küresel sistemin uzun vadeli çıkarlarını kollaya-

²⁶ a.g.e., s. 109.

cak birçok düzenleyici alanla sınırlıdır. Bu alanların kavramsallaştırılması ve aralarında kurulan ayrımla ilgili bir diğer sıkıntı da doğrudan bu iki alanın tarifiyle ilişkilidir. Her ikisi de tahmin edilemezlik ve geri çevrilemezlik özelliği taşıyan bu iki alanın birbirinden nasıl farklılaştığını anlamak güçleşmektedir. Örneğin standartlaşma ve rutinleşmeyi küresel ağların temel nitelikleri olarak görürsek, küresel sistemde küresel akışlar olarak görünen alanın da bu iki niteliği taşıyabildiği görülmektedir. Sosyal hareketlerin doğasının giderek esnek, kimlik politikalarına yaslanan, yerelci bir görünüm aldığı, bu özelliklerin küresel ağlar kavramıyla belirlenen alanın da temel nitelikleri olduğu, hatta küresel ekonominin kültürel temellerini oluşturduğunu rahatlıkla gözleyebiliriz.

Urry'nin küreselleşme sürecine ilişkin kavramsallaştırmasında bir diğer güçlük, indirgemeci bir küreselleşme anlayışını reddederken ortaya çıkmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi Urry, kültürün homojenleşmesi ya da sosyo-ekonomik eşitsizliklerin giderek artışı gibi genel geçer bir takım etkileri reddetmekteydi. Ancak günümüzde küreselleşmenin temel ideolojisi olan neoliberalizmin hem ülkelerin kendi içlerinde hem de farklı ülkeler arasında eşitsizliği artırdığını, farklı ekonomik ve sosyal göstergeleri kabaca son 20-30 yıl boyunca gözleyen birisinin reddetmesi mümkün değildir. Aynı şekilde farkın kutsanması ve giderek daha fazla metalaşması sonucunu getiren yerellik fetişizminin, görünüşte kültürel korumayı savunduğunu ancak sonuçta farkları ya da yerelliğe ait unsurları hemen herkesin tüketebileceği biçimde ehlileştirdiğini rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Buna kültürün homojenleşmesi gibi demode bir isim takmasak da, bu sürecin rahatlıkla farkların ve yerelliklerin ehlileştirilmesi ve tüketime uygun hale getirilmesi şeklinde tanımlanabileceğini söyleyebiliriz. 'Uzak' Doğu kültürünün giderek metalaşması, Doğu spiritüelliğinin farklı formlarda satılabilir hale getirilmesi, farklı müzikal geleneklerin bazen tamamen Batılılaştırılarak Dünya Müziği formunda pazarlanması buna verilecek en belirgin örneklerdir.

Ulus-devletlerin iktidar yapısındaki değişimler ve etkinlik alanlarının dönüşümü bahsinde de Urry, tespit ettiği değişimin küreselleşmeye ilişkin yaklaşımı ile çeliştiği alanları yeterince aydınlatamamaktadır. Ulus-devletlerin küresel akışların ve ağların neredeyse garantörü gibi yeniden tanımlandığı bu süreçte, ulusötesi gibi görünen formların özellikle kriz anlarında ve risk yönetiminde ulus-devlet sınırları içine çekildiğini gözlemlemekteyiz. Diğer yandan özellikle insan dolaşımı ve işgücünün mekansal dağılımında ulus-devlet ya da Avrupa Birliği gibi farklı ulus-devletlerin birlikteliğinden ve ulus-devlet mantığı ile oluşmuş yeni bölgesel güçlerin çıkarlarının öne geçtiğini görmekteyiz. Körfez Savaşı neticesinde kaynakların paylaşımında da ulus-devletlerin etkinliklerini halen ulusal sınırlar mantığı içinde sürdürdüklerini göz-

lemledik. Dolayısıyla, ulus-devletin iktidar yapısındaki değişimlerin ve etkinlik alanlarındaki kaymaların küresel ağlar ve akışlar temelinde yeniden düşünülmesi zorunlu olmasına karşın, ulus-devletin küreselleşme öncesi konumunu ve rolünü tamamen terk ettiğini öne sürmek imkansızdır.

Kuşkusuz Urry'nin yaklaşımı küreselleşmeyi analiz etmekte katkı yapıcı birtakım öngörüler ve sayılılar da içermektedir. Öncelikle, sosyal düzen sorununun halen kaos ve düzen arasında kurulan dikotomi çerçevesinde tartışılması küreselleşme sürecinin dinamikleri açısından bakıldığında sonuçsuz bir çaba olarak görünmektedir. Küresel sistemin yeniden-üretim mekanizmalarının bir tür 'düzensiz düzen' kavramı etrafında anlaşılması önerisi, Urry'nin temel katkılarından birisidir. Diğer yandan, bahsedildiği gibi birtakım sorunlar taşısa da, Urry'nin küreselleşmeye getirilen indirgemeci ve teleolojik birtakım yaklaşımlara getirdiği eleştiri, sürecin kendi mekanizmalarının bu tür bir indirgemeci mantığa uymadığı yönündeki saptaması ufuk açıcı niteliktedir. Sürecin kendi mantığına paradoksal gibi görünen birtakım gelişmelerle işleyen ve düzensiz bir düzen ortaya koyan bir süreç bu tür indirgemeci ve teleolojik yaklaşımlarla açıklanamaz. John Urry'nin kitabı değerli öngörüler ve küreselleşme sürecini daha iyi analiz edebilmemizi sağlayan noktalar içerse de özellikle yukarıda bahsedilen alanlarda bazı kavramsal güçlükler taşımaktadır. Özellikle karmaşıklık ya da kaos kuramlarının küreselleşme sürecine uygulanması anlamında özgün ve katkı yapıcı nitelikte bir çalışmadır.

Kaynakça

- Appadurai, Arjun, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, 1. Baskı, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- Beck, Ulrich ve diğerleri, *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, 1. Baskı, Stanford: Stanford University Press, 1994.
- Castells, Manuel, "Information Technology and Global Capitalism", *On the Edge: Living with Global Capitalism içinde*, der. Will Hutton ve Anthony Giddens, 1. Baskı, ss. 52-74, Londra: Vintage, 2001.
- Castells, Manuel, *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Vol. II: The Power of Identity, 1. Baskı, Oxford: Blackwell, 1997.
- Giddens, Anthony, *The Consequences of Modernity*, 1. Baskı, Stanford: Stanford University Press, 1990.
- Robertson, Roland, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, 1. Baskı, Londra: Sage Publications, 1992.
- Urry, John, "The Complexity Turn," *Theory, Culture & Society*, vol. 22, no. 5, 2005: 1-14.
- Urry, John, *Global Complexity*, 1. Baskı, Cambridge: Polity Press, 2003.